

Ukázka z publikace
vydané za přispění
ALBISO, z.s.
na podzim roku 2021

KOLO, KOLO MLÝNSKÝ

Oldřich Spálovský

KOLO, KOLO MLÝNSKÝ

Pozapomenutá vyprávění s vůní mouky

Oldřich Spálovský

Ústí nad Labem

2021

OBSAH

Úvodem	7
1. Pumphut	10
2. Pekelný kohout.....	18
3. Kdo má pod čepicí.....	20
4. Dvanáct přilepených loupežníků.....	24
5. Duch mlynářova syna.....	26
6. O Suchém mlýně.....	28
7. Čertovy námluvy.....	30
8. Mokrý posvícení.....	35
9. Kterak semlít staré báby.....	38
10. Mlynářovo provinění.....	42
11. Vysloužilcova odměna.....	46
12. Nezdařená poprava.....	50
13. Jak vznikl mlynářský znak.....	53
14. Údolí mlýnků.....	56
15. Balek.....	60

16. Krvomlejn.....	60
17. O kapli sv. Rocha.....	66
18. Vodník Sláma.....	68
19. Čarodějná kniha.....	72
20. Zachráněná basa.....	75
21. O žlutém světýlku.....	78
22. Mlynář portášem.....	81
23. Setkání s Napoleonem.....	88
24. Mlynářská virgule a Karel IV.....	92
25. O černém kočáře.....	96
26. Vodník z Šaškových mlýnů.....	98
27. Vodní kolo na Čertovce.....	102
28. Zázrak s mlýnským kolem	104
29. Mlejn v Kelnově.....	107
30. O víně v Botiči.....	111
31. O mlýně, kde se čerti ženili.....	117
32. O Matějovi.....	121

33. Duch mlynářovy dcery.....	125
34. O třech čápech.....	128
35. Zlý sen.....	135
36. Mlynářovy prsty a velká voda.....	141
37. Zachráněný kníže.....	143
38. Mlynářčiny perly.....	147
39. Zkamenělé dcery.....	151
40. O propadlém mlýně.....	160
41. Medvědí mlýn	163
42. Lakotný Sepp.....	165
43. Poklad na Hrádku	168
44. Mlčení.....	173
45. Různé zvyky a pranostiky.....	176
Závěrem.....	179
Malý mlynářský slovníček.....	182
Přílohy.....	194
Prameny a literatura	204

Poděkování

rodinám, předkům i následovníkům

PhDr. Jiří Dvořák, České Budějovice

Petr Fiala, Jáchymov

Ladislav Košek, Borovany

Jan Schinko, České Budějovice

Infocentrum Spálené Poříčí

Infocentrum Špindlerův Mlýn

Muzeum Karlova mostu, Praha

Chadimův mlýn, Horní Dubénky

Štěpánka Kodýdková, Muzeum Svatého

Jana Nepomuckého Nepomuk

Penzion Mlýn, Staré Splavy

Renata Mauserová, Knihovna Doksy

Jiří Strašík, Chválkov

ALBISO, z.s., Ústí nad Labem

Úvodem

Podle staré tradice kdysi lidé za neklidných strašných větrných nocí vyhazovali z okna domu hrst mouky nebo soli, aby z ní mohla děsivá paní Meluzína navařit kaši pro své malé děti, přestala kvílet a živým tvorům víc neškodila ...

Počkejme v bezpečí, až se současné vichřice, epidemie a všelijaké nečasy kolem nás přeženou. Vydejme se i my podobně jako naši předci na zapomenuté pěšinky podél vody, postupujme proti proudu času. Budeme - li při tom i dost pozorní, brzy zaslechneme po nějaké chvíli dávno zaniklé klapání mlýnů - klepáčů, bublání vod potoků přes kamení, kvákání žab na hrázi i hrčení potahů směřujících s pytli na mletí. Kola se

otáčí, kamínky na cestě odletují, rachotí. Otevře se před námi dosud pořádně nepoznaný svět, plný roztodivných vůní bílé mouky a vytáhlých stébel puškvorce.

Nakoukněme do stavení. Na stole ve světnici ve slaměné ošatce leží čerstvý bochník chleba, symbol rodiny a domova. Vedle něj zase buchty do ranečku, ty na cestu do světa.

Po nějaké chvíli uslyšíme zblízka i lidské hlasy, jak spolu o něčem hovoří, občas prozpěvují veselé i smutné písničky, jindy se škádlí říkadly. Za teplých letních večerů, když se sejde chasa na lavici pod lípami, vypravuje si. Tak se zastavme a poslechněme si, o čem bude právě řeč.

15. října 2021

Jsou mlynáři, jsou chlapíci

(lidová z Berounska)

*Jsou mlynáři, jsou chlapíci,
když jim křešou kameníci;
jsou mlynáři, jsou, když jim mlejny jdou.*

*Když jim nechtí mlejny klapat,
začnou jako šelmy plakat;
jsou mlynáři, jsou, když jim mlejny jdou.*

*Mlynáři jsou hodní chlapi,
když jim kola: klapy, klapy!
jsou mlynáři, jsou, když jim kola jdou.*

*Proto jsem si kámen koupil,
abych hodné lidi loupil:
lup, mlynáři, lup, nadělej si krup!*

1. Pumphut

Před mnoha staletími, když ještě lidé věřili na kouzla a čáry, se narodil jedné matce v Lužici pořízek jménem Pumphut. Po jeho narození se staly se však těžko předvídatelné věci...

Do kolébky mu vlezl had, ale neublížil, ba naopak, předal mu něco ze své čarovné síly. Aspoň tak to tvrdili Pumphutovi rodiče.

Když mladík povyrostl, vydal se jako učedník do světa a toulal se kolem česko – saského pomezí. Dobrým mlynářům pomáhal, zlé pak trestal. Na příklad těmto vydřiduchům očaroval kolo, aby jim prasklo. Jindy zas přestala náhle téci voda v náhonu. Pumphut pomáhal i jinde. Jednou potkal v lese chudého uhlíře, jak pálí milíř. Poradil mu, aby místo téhle lopoty zašel na kopec.

Udivený uhlíř tam opravdu došel a ke svému překvapení tam na pařezu našel perník. Od té doby přestal pálit uhlí a věnoval úspěšně se už jen výrobě perníků.

Podél klikatých zákoutí říčky Křinice, která bývala plná pstruhů, ale také osekaných stromů. Dřevorubci posílali kmeny po její hladině do Bad Schandau, kde se vypíná k nebi po obou březích řada vysokých pískovcových skal. V nich měli své chýšky kutači železa, stříbra a mědi nebo skláři či brtníci. Ve skalách ovšem hnízdily i stovky nádherných čápů, jestřábů, bažantů a sov. Když kovkopové a skláři odešli jinam, zabydleli se ve vysokých pískovcových skalách loupežníci, kteří přepadávali obchodníky, putující z Čech do Saska a zpět.

A ty mohutné skály kolem Křinice si pamatují vše, co jiní už dávno zapomněli. Jedna z nich nese podnes jméno Mlynářův kámen.

Říkají pověsti, že jméno nevzniklo jen tak samo sebou! Tam, kde říčka Křinice vtéká do Kyjovského údolí, stávalo odjakživa mlýnské stavení, zčásti dřevěné, z části vysekané do obrovské skály. Na jeho průčelí visel výmluvný nápis.

*„TENTO DŮM JE MŮJ, LEČ TAKÉ NENÍ,
AŽ ZEMŘU, VŠECHNO SE ZMĚNÍ.“*

Vždy v podvečer, když sedláci přicházeli domů ze svých políček nebo ze služby na panském, měnilo se stavení na malou formanskou šenkovnu. Pověst praví, že jednou se tam zčista jasná objevil prapodivný

host. Na hlavě měl vysoký klobouk ve tvaru kostelního zvonu a takovému klobouku se německy říkávalo „*pumphut*.“

„To jsou k nám hosti!“ přivítal jej starý mlynář Palme a zeptal se dál.

„Odkudpak milostpán ráčil přiletět?“

„Až z Budyšína,“ odpověděl host.

„Z takové dálky? To budou mít pěknou žízeň?“

„Dám si něco pořádně ostrého!“ poručil host. Mlynářovi se ten přivandrovalec od první chvíle nezamlouval, protože nepřišel pěšky, jak bývalo zvykem, ale přiletěl na koni. A jak se pochlubil, sám si ho prý vykouznil prazvláštním způsobem: čertovskou hůlkou se dotkl stohu slámy a luční kobylky, řekl zaklínadlo a v tom okamžení stál před ním

kůň ze slámy, který létal a skákal jako luční kobylka. Za soumraku byla na hosta podívaná teprve k neuvěření, neboť před ním i za ním šlehaly ze země co chvíli, div se světe, modravé plaménky!

Když se ale za oknem na dvorku objevila mlynářova kudrnatá Anetka, jako by se nad mlýnem rozzářilo sluníčko. Hostova zachmuřená tvář se v mžiku rozjasnila. Mlynář Palme ho ovšem upozornil, že jeho Anetka je již zaslíbená pohlednému chasníkovi Hanzimu, který právě v té chvíli vcházel se džbánem do mlýnské světnice pro pivo.

„Chasníku Hanzí!“ oslovil host mládence.
„Jmenuji se Martin, přiletěl jsem až z Budyšína. Máš to věru pěknou snoubenku,

jen co je pravda! Mohl bys mi věnovat na památku jenom jednu jedinou kudrlinku z její překrásné hlavinky?“ Chasník se pošimral za uchem.

„Co je tohle za přání?“ podivil se. „Kudrlinku od Anetky?“

„Ničeho se neboj,“ ujišťoval ho podivín. „Jen si vezmu její vlas, dobře zaplatím a odejdu. Už nikdy se tu neukáži!“ Chasník Hans tušil jakousi čertovinu, proto sice hostu přislíbil jeden Anetčin vlas, ale na cestě pro něj vešel do mlynářovy komůrky, kde bylo veškeré hospodářské náčiní a místo jejího vlasu vzal kousek žíně z mlýnského řeseta, které tam viselo na zdi. Tak se tehdy říkalo velkému sítu na mouku. Cestou do světnice zkroutil koňskou žíni, aby vypadala jako Anetčin

vlas. Podivný host poděkoval, záhy se odporoučel a na svém slaměném koni, alespoň si to každý myslel, zmizel, odkud předtím přiletěl.

A se začaly dít věci! Řešeto, visící v mlýnské komůrce na zdi, se z ničeho nic skutálelo na podlahu, a z podlahy otevřeným oknem na dvůr, až zmizelo v nedalekém hustém lese.

Mezitím v lese Pumphut nedočkavě objal ve své náruči přikutálené řešeto. Samo sebou, že byl vzteky bez sebe, když zjistil, že k sobě netiskne kouzlem přičarovanou mlynářovu Anetku, nýbrž jen staré kulaté síto na mouku! A jak byl po čertech silný, vytrhl ze země celý strom. Přišel s ním ke mlýnu, kde jej vsunul pod velký mlýnský kámen. Zapraskalo to.

Vší silou ho odtlačil, co nejdál od mlýna, aby mlynář Palme nemohl zítra namlít pro kyjovské pekaře žádnou čerstvou mouku.

Tak rychle podivný host na svém slaměném koni zmizel a už nikdy se v Kyjově neukázal!

Ale něco ve mlýně po něm přece jen zůstalo.

Zapomněl tam svůj klobouk „pumphut.“

A ten kámen? Po mnoha letech jako kdyby vyrostl, dodnes se mu říká Mlýnský.

(z Lužice)

2. Pekelný kohout

Holešovský mlýn byl proslulý svými rozsáhlými sklepy, které prý vedly až daleko pod náměstí.

Právě tam, kde ty sklepy končily, seděl prý ve tmě ohnivý kohout a hlídal tajemný poklad.

Až když jednou do mlýna nastoupila nová služka. Protože se chtěla zavděčit, žádné práce neměla dost. Z pilnosti se pustila do velkého uklízení...Brzy však vylétla ven jako kdyby jí za patami hořelo. Sotva popadala dech, jen trhaně a zmateně pletla: „Sedí – tam – pekelník – “

Mlynářský pomocník byl chlapík jako hora Vzal tedy do ruky lampu, do kapsy si dal kus chleba.

Vyrazil rázně a nebojácně do chladného sklepa.

Po chvíli narazil v jednom zákoutí na kohouta, který seděl na velikém sudu a koulel ohnivýma očima stále dokola.

Náhle zjevení příšerně zakokrhalo.

„Na, tu máš, krajíček chleba,“ nabídl mu nebojsa.

Ohnivec se do krajíce s chutí pustil. Pomocník zatím stihl prohlédnout ten veliký sud. Byly v něm samé zlaťáky! Tedy neváhal a třikrát si nabral peněz.

Svoji cestu do podzemí pak několikrát zopakoval. Mlynář si povšiml, že jeho pomocník nějak podezřele utrácí. Udeřil na něj a mladík se mu beze všeho přiznal.

Mlynáře žrala závist, tak se do podzemí vydal za tajemným kohoutem taky. Mlynářka mu napekla k tomu celý pytlík vdolků, těšili se na poklad. Jenže marně. Kohouta, ani sud se zlaťáky nikdy nenašel. (z Holešova)

3. Kdo má pod čepicí

Za dávných časů bývaly mlýny na potocích velice oblíbená místa. Scházeli se tam lidé zdaleka i zblízka. Mlynáři bývali tehdy

docela moudří, věděli si rady i tam, kde obyčejní venkovani jen krčili rameny. O některých se říkalo, že snad umí i čarovat... V jednom zapadlém mlýně dostali návštěvu. Objevil se tam krajánek, co přišel proti proudu vody až sem. Jak bylo zvykem, takový člověk chvíli pobyl, vypomohl, popovídal s domácími a zase vandroval dál. Tenhle krajánek se však se zdejším mlynářem nějak pohádal, zabalil si uzlíček na cestu a oba se rozešli ve zlém. Pan mlynář si myslel, že mlýn mu klope jako jindy. Šel se podívat. Nemohl tomu věřit, všechny mlýnské kameny byly zvednuté a mlely zcela naprázdno. Mouka se pomíchala se obilím a všechna práce byla nadarmo! Mlynář je ucedil mezi zuby: „No, počkej, ty holoto!“

Přikročil k největšímu z mlýnských kamenů, kopl do něj a zamumlal: „Ajn, cvaj, hybaj!“

Kámen vyskočil, skutálel se na zem, přes mlýnici na dvůr a ze vrat, pořád dál po pěšině za krajánkem.

Ten už byl daleko. Najednou za sebou uslyšel nějaký zvuk.

Ohlídnul se a viděl rachotící kámen, jak se koulí po jeho stopě. Hned věděl, kolik uhodilo.

Na nic nečekal. rychle popadnul hůl, kterou předtím držel v ruce a zapíchnul ji doprostřed cesty. Navrch nastrčil svoji čepici. Uskočil do příkopu, čekal a koukal, co bude dál.

Kámen se mezitím přikutálel až k holi. Vyskočil do výšky a celou svou vahou srazil čepici i s holí k zemi. Z hole a čepice zbyla jen padrť. Kámen se pak nehybně svalil opodál a zůstal ležet.

Krajánek vstal z příkopu, uřízl si novou hůl a vydal se na dál.

(z Rožnova Radhoštěm)

4. Dvanáct přilepených loupežníků

Za třicetileté války se u nás žilo zle. Kraj drancovala všelijaká neštěstí, vojska, bída, nemoci i loupežníci.

A právě posledně jmenovaní jednou večer zavítali do mlýna v Dobroticích. Mlynář je přijal celkem vlídně, pozval je ke stolu, kde zrovna voněla večeře. Když se loupežníci dost poměli a snědli všechno do posledního sousta, vzal si jejich předák slovo a spustil: „Milý mlynáři, děkujeme za pohoštění, ale my jsme přišli pro peníze!“

Mlynář se vůbec nedal vyvést z míry. Přinesl pár měšců z tuhly a položil to před své hosty na stůl. Nechal chvíli loupežníky, ať se v mincích hrabou, ale když se chtěli od stolu zvednout, nešlo to! Museli na něm ruce

nechat položené, jako kdyby je přilepili. Aby mlynář zloděje trochu pozlobil, nechal je tam hezky sedět až do rána a sám šel spát.

Když ráno zakokrhali kohouti, vrátil se pan otec zpátky k loupežníkům.

Promluvil na ně: „Tak páni, loupežníci, už jste se dost naseděli, teď mi půjdete pomoci mlátit.“ Dal každému do roky cep a šli. Rozestavil je kolem velké louže, pak odstoupil o pár kroků a dal jim pokyn, aby začali.

Následně je tam nechal mlátit vodu v louži až do večera, dokud tam nezbyla poslední kapička. Teprve až když mlynáři všichni odpřísáhli, že nechají svého nepoctivého života, pustil je lupiči zmizeli.

(z Holešova)

5. Duch mlynářova syna

Tajuplné zříceniny Dolského mlýna leží na řece Kamenici nedaleko Jetřichovic.

Vází se k nim děsivé pověsti. Jedna z nich vypráví, jak špatně tady skončil život zdejšího mlynářova syna. Ten jako mladík odešel kdysi z mlýna za štěstím do světa. Po

letech se vrátil domů nikým nepoznaný, ale zato velmi bohatý.

Povečeřel se svými rodiči, kteří v něm viděli neznámého bohatého cizince a nabídli mu i nocleh. Ráno jim pocestný chtěl říct pravdu a příjemně je překvapit, ale vše vzalo úplně jiný konec.

Mlynář s mlynářkou viděli jen jeho peníze, a tak se spolu smluvili a ve spánku nebožáka zabili a okradli. Až ráno při slunečním světle zjistili, koho vlastně zamordovali... Ta hrůza, co je pohltila, byla nesnesitelná a oba dva ještě téhož dne raději ukončili svoje životy vlastníma rukama.

Říká se, že v okolí Dolského mlýna od té doby za nocí straší. Snad je to duch

zavražděného mlynářova syna, který čeká na
svoje vysvobození?
(z Českokamenicka)

6. O Suchém mlýně

Tenhle mlýn se točil a klapal na venek jako všude, ale uvnitř to bylo jinak.

Ve mlýně skrčeném pod skalami ve stínu obrovských smrků i křivolakých borovic

bydleli loupežníci. Samotný mlynář byl ve skutečnosti jejich hejtman. Ve skále za stavením měli skrýše na uloupené věci.

Hejtman se zamiloval do krásné rychtářovi dcery z nedalekých Bezdějček. Unesl ji, věznil a nutil, aby se stala jeho ženou.

Milá dcerka vše rychle prohlédla, a když loupežníci odešli, zdvihla část podlahy, seskočila do podkolí a skalami vystoupila na pláň a utíkala domů.

Rychtář, který děvče vyslechl, svolal ihned všesky muže ze vsi a za soumraku mlýn obstoupili. Pochytali všesky loupežníky.

Mlýn se po čase zřítil, náhon byl zasypán sesutou částí stráně, a poněvadž voda více do náhonu netekla, říkali tu v Suchém mlýně.

(Mladoboleslavsko)